

KNIHY KNIHOVNY KUNŠTÁTSKÉ

Posledně jsem svůj příspěvek zakončil větou o penězích. Proč dnes nezačít stejným, tak málo frekventovaným a neprávem odstrčeným tématem: Peníze! A nejen peníze, přímo DOLARY! Kdysi to bývala tvdá valuta. Dnes, díky americkému dluhu komunistické Číně to už taková sláva není. „Ó Velvary, kde jsou mé tolary!“ A jsme u toho. U podstaty, u kořene věci! Americký dolar nevznikl z ničeho jiného, než z českého tolaru, raženého v Jáchymově hrabětem Šlikem roku 1519. To znění s d- na začátku, tedy Dolar, je dolnoněmecké. Odtud bylo vyveženo na divoký západ a ujal se. Ach, kdyby jste jen tušili, pyšní Američané, živící se v Čechii výukou angličtiny za tvrdou korunu českou!

Tyto vědomosti dovoluji si čerpat s jistou licencí z knih emeritního profesora ústavu českého jazyka na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně Dušana Šlosara. Autor je etymologem, tedy vědcem zabývajícím se – mimo jiné – původem slov, jejich vznikem a vývojem. Není tedy prosím entomolog a proto svou pozornost nevěnuje hmyzu. (I když písmena jistě hmyz připomínají, říká se jim přece někdy mravenci nebo blechy.)

Opět k profesoru Šlosarovi. ŠALINA: Tak říkají v Brně tramvaji, jak víme. Není to název spisovný, ale každý Brňák mu rozumí. (Slengový ale také není, slengový je „šmirgl“) Autor říká: „Název šalina mohl vzniknout z „*elektrische Linie*“. Mluví pro to fakt, že se slovo šalina užívá i pro elektrické vedení obecně: „*natáhli do domu šalinu*“ znamená „*zavedli elektrický proud*“. Já myslel, že je zde spojena linie dráhy s ulicí „štráselínie“, tedy šalina. Ale jsem zřejmě vedle jak ta jedle. Jiné slovo kmenové brněnské mluvy zní „ŠMÉ“. Pojmenovává předstírání, klamání, úskok. Inu, „Není to fligna, je to šmé“. Původ slova je z rakouské němčiny, kde má podobu Schmäh a znamená podvod, pomlouvání. Zprostředkovatelem možná byla i židovská mluva – jidiš. Ta má slovo šmé ve významu „špatná pověst“. Ve Šlosarově knížce (Otisky) je vystopován i výraz ŠUKATI. Jeho význam zaznamenal značný posun. V Babičce píše Božena Němcová: „*Vorša zvyklá na Starém bělidle na ustavičné šukání, mytí a smejení, dala se do poklízení*.“ Slovník spisovného jazyka českého z roku 1966 uvádí: šukat 1. pohybovat se, těkat z místa na místo, 2. vykonávat drobné práce, 3. řídit, hledat, 4. (v dětské hře) šoupat kuličky nebo fazole do důlku. Spisovatelé 21. století dávají slovu jiný význam. Příklady v knížce následují. Podobným způsobem, metaforou, vznikla už dříve řada dalších vulgarismů z oblasti sexu. Původně to byla nezávadná pojmenování obyčejných činností a jejich významový posun je důsledkem dobové „společenské poptávky“. Snad nic nezapackám a nenarazím na zásah cenzury, když ocituji pro názornost úryvek z textu LMD Kunštát ze hry KOKO aneb Kdo zabil Ala Kapouna:

Já chtěl zpívat, já chtěla hrát.
A on chudák stále jen žrát!
Vařit a prát! A každou středu
sí s ním zašukat.

Závěrem ještě slovo ŽŮŽO. Slovo sice opět nespisovné, ale rozšířené, je výrazem pro kladné hodnocení. Kde se vzalo? Z romštiny. Znamená tam především „čistý“ v konkrétním i přeneseném smyslu. Romských slov nemáme v češtině mnoho, známější je jen výraz pro psa čokl či pro táborák vatra. Také slovo love (ne láska), ale „peníze“ z brněnské hantýrky má romský původ.

Tak. Opět jsem skončil u peněz. Příští – bude-li jaké příště – si už dám pozor. Snad jen ještě podotknu, že Šlosarovy knížky spoluvytvářel výborný kreslíř Jan Steklík.

Vít Ondráček

ŠLOSAR Dušan, OTISKY, Dokořán, Praha 2006

ŠLOSAR Dušan, JAZYČNÍK, Dokořán, Praha 2004